

Klímaváltozás és egy hitelintézet: Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank környezeti fenntarthatóság érdekében végezett tevékenysége

Horváth Gábor⁹ PhD hallgató

Nyugat-Magyarországi Egyetem

ABSZTRAKT A globális éghajlatváltozás korunk mindannyiunkat egyformán negatívan érintő jelensége. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank fenntartható fejlődés mandátuma révén sokat tehet a működési területén lévő országok környezeti felzárkóztatásában. Ebbéli tevékenységét azonban sok bíráló érzi, teljesítménye nem egyértelmű. A tanulmányban az intézmény – elsősorban energetikai, közlekedési, önkormányzati-infrastruktúra, ill. klímaügyi – beszámolóit és projektadatait tekintem át, majd ütköztetem az EBRD legtapasztaltabb felügyelője, a CEE Bankwatch Network kritikáival. Az elemzésből kiderül, hogy bár a Bank valóban számos, a fenntartható fejlődést támogató projektet finanszíroz, az összkép e téren ambivalens. A szervezet ugyanis még mindig szerepet vállal környezetromboló projektekben, a megújuló energia fogalmát túl tágra értelmezi, és klímacéljai sem egyértelműek. E kritikákat nem mellőzve, lehetséges magyarázatként a megörökölt energiapiaci körülmények, az energiabiztonság kérdése, a Bank arculatához kötődő óriásprojektek jellege, valamint a társadalom lassú alkalmazkodóképessége merülhet fel. A tanulmány az első magyarul megjelent írás, amely a Bank ez irányú tevékenységét összefoglalóan értékeli.

KULCSSZAVAK: EBRD, klímapolitika, környezeti fenntarthatóság, energetika, Bankfigyelő

Bevezetés

Alapjaiban alakíthatja át Földünk amúgy is egyre gyorsabban változó éghajlatát a minap felfedezett jeges-tengeri metángázszivárgás, amely a meleg tengeráramlatoknak köszönhetően eljut a felszínre, ennél fogva globális éghajlatformáló következménye beláthatatlan (Jason Box éghajlatkutató szerint a felfedezés több mint aggasztó, hiszen a metán a szén-dioxidnál hússzor erősebb üvegházhatású gáz, így a hatalmas készletek kiáramlása katasztrofális hatással lehet a Föld éghajlatára.) Az erről szóló hírek pillanatok alatt bejárták a sajtót, és fénysebességgel terjedtek a közösségi oldalakon. Az ENSZ éghajlat-változási keretegyezményének (UNFCCC)

égisze alatt dolgozó Kormányközi Testület legújabb ötödik jelentése szerint (IPCC, 2013) a Föld országainak komoly vállalásokat kell tenniük annak érdekében, hogy megakadályozzanak egy globális klímakatasztrófát. E célok elérését az országok saját államközi egyezményeik betartásán kívül a transznacionális szervezetek (ahogy az EU [2012] is elkötelezte magát egy alacsony szénigényű gazdaság létrehozása mellett) és a nemzetközi pénzügyi fejlesztési intézmények segíthetik leginkább.

2012-ben a megújuló energiaforrásokból származó energia elégítette ki a világ teljes szükségletének egyötödét, s e piacok fokozatosan globálissá és rugalmasabbá válnak. Egyre több állam (közöttük nagy számban a fejlődő országok is) vezet be a megújulókat érintő célszámokat és hoz azokat támogató intézkedéseket. (REN21, 2014) A közép-kelet-európai térségben – a Kiotói Jegyzőkönyv ratifikálása után és a megújuló energiaforrások fokozatos elterjedése következtében – az olaj- és gázszektor jelentős átalakulásokon ment keresztül az utóbbi évtizedekben (Lee, 2005), ám még jelentősebb változtatásokra van szükség egy szén-dioxid mentes gazdaságra való áttérés érdekében. Mindez komoly gondokat okozhat az érintett államok gazdaságában (strukturális reformkényszer, keresletcsökkenés a fosszilis energiahordozók iránt, és a kibocsátási jogok beszerzésénél keletkező költségek), ezért mielőbb meg kell tenni azokat a politikai gazdaságtani intézkedéseket – úgy mint pl. egy hosszú távú energiaár-stratégia megalkotása –, amelyek csökkenthetik a negatív hatásokat (EBRD, 2011, 22–36. o.). Fankhauser és Lavric (2003) szerint az átalakulóban lévő kelet-európai országok – amellet, hogy viszonylag alacsony költségek árán képesek az üvegházhatású gázok kibocsátáscsökkentésére – a karbon-projektekbe beruházók üzleti feltételeinek javításával (jól működő jogi- és szabályozórendszer, privatizáció, korrupcióüldözés) érhetik el a legnagyobb potenciált. Ezért a fenti célok teljesítésében kiemelkedő az intézményi kapacitás és reformok szerepe, de nem elhanyagolható új technológiák, vezetési tapasztalatok meghonosításának, ill. az eddig alulfinanszírozott és elöregedett átviteli-elosztási rendszerek újralakításának szükségessége (EBRD, 2008). A sikeres piacgazdaságot támogató intézmények fontosságáról az EBRD kapcsán már Bersley, Dewatripont és Guriev (2010, 7–12.o.) is írtak. Valós félelem továbbá, hogy a gyenge politikai intézmények miatt egyes országok az átmenet egy bizonyos pontján beragadhatnak (EBRD, 2013b).

A tanulmány következő fejezete bemutatja az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (továbbiakban: Bank, ill. EBRD) működését és alapvető céljait. Ezt követően több szempontból is hiánypótlásra törekszem, amennyiben a 3. részben átfogó képet adok az EBRD fenntartható fejlődés érdekében végzett tevékenységéről (amelyek a fentebb említett klímacélokot hivatottak szolgálni), továbbá igyekszem összefoglalni annak ellentmondásait, és az erre irányuló bírálatokat csoportosítva bemutatni. A hazai szakirodalomban kevés az EBRD tevékenységét és felépítését tömören egy helyen taglaló írás, a Bank (a kritikákkal is kiegészített) környezet- és energiapolitikájának összefoglalására és átfogó értékelésére mindeddig nem került

sor magyarul. Mivel az energiaszektor felelős az üvegházgáz-kibocsátás (főként szén-dioxid) kétharmadáért (IEA, 2013, 9.o.), s ezáltal ez járul hozzá leginkább a felgyorsult éghajlatváltozáshoz, ezért a dolgozat túlnyomórészt az energetikát érintő problémákkal foglalkozik.

Végül, a tanulságok leszűrésével, az utolsó fejezetben felvázolom azokat a problémákat, amelyek miatt véleményem szerint a Bank hangzatos vállalásai nem teljesíthetők maradéktalanul, és amelyeket a kritikák (bár azok jogosságát nem vonom kétségbe) sokszor figyelmen kívül hagynak. Remélem, hogy ezáltal a környezeti kérdések gazdasági beágyazottsága iránt fogékony olvasó többen tud meg arról a nemzetközi szervezetről, amelyet a hazai közvélemény elsősorban a fővárosi tömegközlekedés elektronikus jegyrendszerének (napokban újra elhalasztott) bevezetését pénzügyileg támogató megállapodás kapcsán ismerhet.

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank tevékenysége

Az EBRD 1991-ben azért jött létre, hogy a közép- és kelet-európai országok gazdasági átalakulását – a magántulajdonlást elősegítő és liberális piacgazdaságot stabilizáló projektek finanszírozásával – elősegítse. A Bank egyik legfontosabb feladata, hogy *környezetileg és társadalmilag egyaránt fenntartható gazdaságokat* alakítson ki főleg a magánszektorban nyújtott hitelekkel, alaptőkébe fektetéssel és tőkepiaci garanciák biztosításával (amelyek tevékenységének legalább 60%-át teszi ki), de akár az állami és önkormányzati szereplőknek is finanszíroz olyan projekteket, amelyek a piacgazdasági átmenetet szolgálják (Blahó, 2004, 207–208.o.).

Nemzetközi pénzügyi szervezet lévén, az EBRD alaptőkéjét (2011 óta 30 milliárd euró) annak tagállamai adják össze, amelyek ezáltal a Bank részvényesei is; 64 ország mellett még az Európai Unió (amely a részvények 60%-át birtokolja) és az Európai Beruházási Bank (EIB) tartozik ebbe a körbe. E tagok nem feltétlenül azonosak a Bank működési térségének országaival, ahol az EBRD tényleges tevékenységét végzi (Közép- és Kelet-Európa, Közép-Ázsia, beleértve a volt Szovjetunió utódállamait is, ill. 4 dél- és kelet-mediterráneumi állam). A szervezet fő célja tehát ezen országokban olyan projektek finanszírozása, amelyek a piacgazdaság kiépítésén kívül segítenek a plurális demokrácia megszilárdításában, valamint a magánszektor fejlesztésében (pl. az üzleti környezetet és vállalati teljesítményt vizsgáló különböző felmérések segítségével). Bár az EBRD 2006-ban bejelentette, hogy az addig EU-tagga lett 8 legfejlettebb közép-európai ország mindegyike várhatóan 2010-re „kiérik” a Bankból, a pénzügyi válság elhatalmasodása következtében leállították a közép-európai térségből elkezdődött kivonulási folyamatot (Csehország ennek ellenére 2007-ben elsőként „graduált” a szervezetből), holott komoly kilépési stratégiára lenne szükség (Hoffman, 2011, 17–18.o.).

Az EBRD éves forgalma évről évre növekvő tendenciát mutat: jelenleg a szervezet a térség legnagyobb – ilyen értelemben valóságos monopolhelyzetben

lévő (**Artige, & Nicolini, 2012, 3.o.**) – egyéni befektetője; a 2011-es csúcsevben közel 400 projektet támogatott kb. 9 milliárd euró értékben, a kihelyezett éves hitelösszeg nagysága pedig azóta rendre megközelíti ezt a nagyságrendet (EBRD, 2014a). A finanszírozásban jelentős katalizátor-szerepet játszanak a különböző donorszervezetek, amelyek főleg a jogilag leginkább akadályoztatott területeken (klímapolitika, intézményi reformok) segítenek a befektetésekben (EBRD, 2014a, 42–45.o.).

A Bank tevékenységét a Kormányzótanács irányítja, ahova minden tagállam egy-egy kormányzót (általában a pénzügyminisztert) és helyettést delegál, azonban e testület felhatalmazása nagy részét az Igazgatótanácsra ruházza át, melynek 24 tagját a régiók arányában választják meg a tagállamok. Ugyanígy kerül megválasztásra a Bank Elnöke is (egyben az Igazgatótanács elnöke), aki tulajdonképpen az EBRD jogi képviselője (Blahó, 2004, 208). A Bank élén a kezdetektől egészen 2012-ig két német és három francia elnök állt. A 2013-ban megválasztott jelenlegi elnök viszont az állítólagos íratlan egyezség megszegésével (ti. hogy az angolok nem törekednek saját jelölt elnökké választására, hanem megelégednek azzal, hogy a szervezet központja Londonba került) az 1959-ben Indiában született, brit Sir Suma Chakrabarti lett.

De vajon előnyös-e az EBRD szolgáltatásainak igénybevétele? Amellett, hogy a Bank régóta tartó nemzetközi tevékenysége révén elismert hosszú távú szakpolitikai partnere több kormánynak és önkormányzatnak, ill. kiváló hitelező státusza révén katalizátorként képes további forrásbevonással megtöbbszörözni saját kölcsöne összegét, kockázatvállalása és a pénzügyi termékek terén mutatott flexibilitása is átlagon felüli (**Artige, & Nicolini, 2012, 2–3.o.**). Ráadásul a hitel velejárója a gazdaságosság és fenntartható fejlődés szempontjait figyelembe vevő és a legkülönbélebb szektorális tapasztalattal rendelkező apparátus által nyújtott szakmai konzultáció, ill. folyamatos ellenőrző feladatok biztosítása is. A hitel felvevő (a LIBOR-hoz kötött) fix kamatozású hitelt kaphat (Blahó, 2004, 209. o.) hosszú futamidőre, ráadásul a Bank – annak érdekében, hogy csökkentse a nemzetgazdaságok a globális pénzügyi válság következtében növekvő „túlzott devizahitel-függőségét” – preferálja a helyi valutákban nyújtott kölcsönöket.

A Bank működési területén lévő országok piac-érettségi előmenetelének mérésére az 1994 óta évente közzétett Átalakulás Jelentés (Transition Report) szolgál, amely egy-egy aktuális globális kihívás elemzése mellett – a 2012-es jelentés (EBRD, 2012b) témái pl. a strukturális reformok továbbvitele, az eurózána válsága, a páneurópai bankrendszer, ill. az eurázsiai gazdasági unió voltak – a működési környezetet és stratégiai orientációkat magában foglaló országértékeléseket ad közre. A jelentés négy főbb területet vizsgál: vállalati szféra, piaci-kereskedelmi rendszer, pénzügyi szektor és infrastruktúra. Ezekben belül további – főleg a piacgazdaság ismérveit középpontba állító – kilenc alkategória található (nagyvállalati, ill. kisvállalati privatizáció, vállalatvezetés és vállalati átalakítás,

árliberalizáció, kereskedelmi és árfolyamrendszer, versenypolitika, bankreform és kamatliberalizáció, értékpapír-piacok és nem banki pénzügyi szervezetek, általános infrastrukturális reform). Szükséges megemlíteni, hogy jelen témához kapcsolódó szempontok – úgy mint környezeti és társadalmi fenntarthatóság (munkanélküliségi ráta, üvegházgáz-kibocsátás, K+F kiadások), ill. jóléti, vagy éppen korrupció és demokrácia-indikátorok – egyáltalán nem, vagy csak gyengén jelennek meg e mutatószámokban (Bankwatch, 2012d), melyeknek revíziója a Bank új szerepkörének megfelelően kívánatosná vált. Éppúgy szükségesnek mutatkozik a makroszintű és a projektekben használt indikátorok közelítése is (Besley, Dewatripont, & Guriev, 2010, 18–20.o.).

Az bizonyos, hogy ma az átalakulás „végpontja” sokkal kevésbé világos mint volt az EBRD megalakulásakor (Hoffman, 2011; 2014), ráadásul a társadalmi szempontok a szükségesnél még mindig gyengében integrálódnak a Bank mindennapi működésébe. Hiszen a piacgazdaság önmagában nem lehet cél, hanem csak eszköz emberi életek jobbá tételében. Besley és társai (2010) szerint ezért a Banknak át kell értékelnie tevékenységét, megfontolva akár az oktatás, az egészségügy, a munkahelyi biztonság, a lakhatás vagy a K+F szektor finanszírozásának lehetőségeit is. Hasonlóan vélekedett erről Artige és Nicolini (2011, 17.o.) is. Az EBRD – meghallva az idők szavát – legutóbbi jelentésében (2013b) már olyan témákkal foglalkozott, hogy a piaci reformok vajon elősegítik-e a demokrácia konszolidációját, hogy milyen faktorok járulnak hozzá a gazdasági intézmények megszilárdulásához, és hogy a minőségi átalakulás mely tényezői vonzzák leginkább a jól képzett humán-tőkét.

Valóban megfigyelhető a Bank hozzáállásának módosulása: míg kezdetekben az átalakuló gazdaságok működő piacgazdasághoz segítése volt az elsődleges cél (pénzügyi szektor reformja, privatizáció, ill. a kis- és középvállalatok megteremtése), addig mára főleg a szociális-gazdasági összefüggések kerültek előtérbe (Doorly et al., 2012). Manapság már a fenntartható gazdasági fejlődés biztosításán kívül a Bank deklaráltan prioritásként kezeli éppúgy a nők munkalehetőséghez juttatását, a jogvédelmet és átláthatóságot, mint pl. az alacsony szénigényű gazdaság felé való átmenetet és a környezetvédelmet, vagy éppen a nukleáris biztonság kérdését. Az EBRD volt az első fejlesztési bank, amelynek alapító okirata környezeti elemeket is tartalmazott (CIEL, n.d.). Persze számos esetben felmerülhet a kérdés, vajon valóban a helyi lakosság érdekében költik-e el a nemzetközi fejlesztési pénzeket, és a Bank miért vesz részt – negatív környezeti hatással járó, ill. autokratikus politikai berendezkedésű tagállamokban folyó – projektekben (Hoffman, 2014).

De mit is jelent a fenntarthatóság az EBRD számára? A Bank 2004-óta minden évben a megelőző 12 hónapot értékelő Fenntarthatósági Jelentést (Sustainability Report) készít, amely a szervezet elhivatottságát és sikeresen elért eredményeit mutatja be a szociális standardok bevezetése kapcsán, a Bank ügyfeleivel – donorok, egyéb nemzetközi szervezetek és a civil társadalom – való párbeszéd

viszonyában (szakpolitikák és stratégiák vitára bocsátása, ill. éves civil találkozók szervezése az innovatív ötletek és kipróbált legjobb megoldások cseréje), valamint az intézmény saját környezeti és szociális teljesítménye alapján. Az utóbbi évek témabeli változatoságára jellemző, hogy míg a 2011-es év beszámolója (EBRD, 2012a) a klímaváltozás elleni tevékenységeket és a biodiverzitás megőrzése érdekében tett erőfeszítéseket emeli ki, addig az azt követő (EBRD, 2013a) kitér az emberek mindennapjait érintő problémák (biztonságos közlekedés, nemek közötti egyenlőtlenség) megoldására irányuló projektek sikereire. A legfrissebb jelentés (EBRD, 2014b) részletezi, hogyan tért át a Bank fokozatosan a környezetbarát megoldások finanszírozására, s ért el így – a megújuló energiára és fenntartható erőforrásokra irányuló kezdeményezéseivel – Albánia teljes üvegházgáz-termelését is meghaladó éves szén-dioxid-kibocsátáscsökkenést. Ezzel elérkeztünk a tanulmány központi témájához: a következő fejezet azt mutatja be, hogy a Banknak – saját fenntartható fejlődés mandátuma keretében – milyen eszköztár áll rendelkezésére a klíma-célok támogatásához. (A társadalmi fenntarthatóság relevanciája ellenére itt magától értetődően az EBRD környezeti fenntarthatóság-értelmezése kerül előtérbe. Mindemellett e fogalom precízebb definíciójára lenne szükség [Hoffman, 2014].)

Klímapolitika az EBRD-ben – valóság vagy deklaráció?

A klímaváltozási elleni tevékenysége ellenére a Bankot számos bíráló érzi, hiszen története során olyan **projekteket** is portfóliójába fogadott, amelyek – kezdetekben még főleg az inadekvát ügyrendi szabályzata, hiányos környezeti politikája és standardjai miatt (CIEL, n.d.) – a saját fenntarthatósági kritériumainak is ellentmondtak, pl. szénbányászat, lignit-hőerőművek, kőolaj-finomítók, forgalomnövekedést előidéző autópálya-beruházások. Ezekre mutat rá éles szemű és objektív adatokkal megalapozott elemzéseiben a prágai központú Közép-Kelet-Európai Bankfigyelő Hálózat (CEE Bankwatch Network, továbbiakban Bankfigyelő, ill. BH). Az 1995-ben létrehozott nemzetközi civil szervezet missziója a határokon átívelő pénzügyi fejlesztési támogatások környezetileg és társadalmilag káros hatásainak megelőzése (főként a szállítmányozás, energetika, nehézipar és hulladékkezelés területén), és alternatív megoldási javaslatok készítése, valamint a társadalmi részvétel népszerűsítése. Tevékenységi köréből, ill. a működési régiójából kifolyólag a BH így az EBRD egyik legjelentősebb „civil felügyelője”, s egyben kritikusa is. A Bankfigyelő számos témában készít tanulmányokat és alternatív megoldásokat, folyamatosan ügyelve arra, hogy a nemzetközi pénzügyi szervezetek projektjei a lehető legtisztábban és etikus módon működjenek. (A BH kizárólag az EBRD projektjeivel, s ezen belül kifejezetten csak az „energia és klíma” témakörön belül is 200-nál több publikációja érhető el, amelyek a Bank projektjeinek környezeti és társadalmi hatását értékelik.)

A Bank 5 évente megújítandó Környezeti és Társadalmi Iránymutatása (EBRD, 2014d) biztosítja, hogy a szervezet összes projektjének értékelése (pl. környezeti hatástanulmányok és vétó, ill. Környezeti Tanácsadó Testület), kivitelezése és ellenőrzése mind környezetileg, mind pedig társadalmilag fenntartható módon történjen. Ez a politika – meghatározott szerepkörökkel és elszámoltathatósági szabályokkal – részleteiben határozza meg az EBRD mindegyik olyan szektorának tevékenységét, ahol a környezeti és társadalmi aspektusok relevánsak, úgy mint pl. az energetika, a közlekedés, vagy a mezőgazdaság. A gyakorlatban mindez úgy működik, hogy a Bank projektjeinek korai fázisában megvizsgálja azok lehetséges környezeti hatásait, majd ennek megfelelően állapítja meg a további szükséges adatgyűjtés és nyilvános konzultáció fajtáját. Az Iránymutatás összegzi tehát a Banknak a környezetileg tiszta és fenntartható fejlődés melletti elköteleződését, vállalásait (teljesítménymutatók által) és egész ebbéli hitvallását. A bírálatok (Bankwatch, 2013c) szerint egy korrekt Iránymutatásnak pontosítani kellene a fenntartható fejlődés fogalmát, új klíma-teljesítményi feltételeket kellene bevezetnie, továbbá jobban meg kellene felelnie az EU környezeti szabályozásainak is. Bár ezek egy része az új dokumentumban (EBRD, 2014d, 1;6;44.o.) megvalósult, mindentől függetlenül az EBRD többször mulasztott a projektek környezeti besorolását, ill. a kategorizálásokat nyilvánosságra hozatalát illetően (Hoffman, 2014).

Szerteágazó társadalmi-gazdasági-környezeti hatásai az energetikát az EBRD működésének középpontjába helyezik. Természeti erőforrások felhasználójaként és tetemes mennyiségű szennyeződés termelőjeként e szektor fejlesztése és hatékonyabbá tétele gyakorolhatja a lejelentősebb pozitív hatást a környezeti körülményekre. Továbbá, a tiszta energiára való áttérés nem csupán kényszer, hanem a térségbeli államok számára nagyszerű lehetőség is versenyelőnyök szerzésére. Az EBRD 2013 végén fogadta el legújabb – a természeti erőforrásokat is magában foglaló – Energiastratégiáját (2013d), amely a 2006-os energiapolitikát váltja fel. A klímacélok érdekében a Bank a korábbiaknál lényegesen nagyobb szerepet szán a megújuló energiaforrásokból (elsősorban szélből, kisebb részben napból és vízből) előállított energiának, ill. – az energiahatékonyságot és az energiabiztonságot szem előtt tartva – az energiapiac (infrastruktúra, elosztórendszerek, standardok) újjáépítésének. A megújuló energiatermelési technikák – amelyek manapság már az új kapacitások közel felét teszik ki – a világ egyre több országában versenyképesé váltak a fosszilis energiaforrásokkal szemben is, hiszen amellet, hogy a víz- és geotermikus energia-előállítás még mindig a leggazdaságosabb módszer, már a szélből, napból és néhány biomassza-technológiával előállított áram ára is folyamatosan csökken (IRENA, 2013). A Bank 2013-ban a hitelezett forrásainak közel egyötödét fordította energetikai fejlesztésekre (EBRD, 2014a, 5.o.), eddigi működése alatt közel 200 projekt (pl. az első mongol szélerőműpark finanszírozása vagy a jordániai központi elektromos infrastruktúra fejlesztése) során összesen kb. 9 milliárd eurót.

Az energiaszektor holisztikus megközelítéséből eredően számos átfedés jön létre más területekkel is. Az egyik ilyen érintkező felület a Természeti Erőforrások szektor, amely részben az energiaforrások kitermelésével, szállításával és finomításával foglalkozik (pl. szénhulladék-újrahasznosítási technológia támogatása Ukrajnában, mongóliai színesfémbányászat beindítása, ill. hatalmas olajvállalatok energiahatékonyságának elősegítése). Ide tartoznak másrészt különböző bányászati tevékenységek, amelyeket az EBRD Bányászati Működési Politikája (2012c) szabályoz. Az energiahatékonysághoz kapcsolódóan, a dokumentum a technológia- és infrastruktúrafejlesztést, ill. a természeti kincsek újrahasznosításának növelését célzó projekteket prioritásként kezeli. A közlekedés és szállítmányozás jelentősen hozzájárul a globális szén-dioxid-kibocsátáshoz: mint ahogy az isztambuli Eurázsiai Csatorna vagy a szentpétervári autópálya megépítése, ill. privát vasúti szállítmányozási cégek támogatása, hatalmas környezeti és társadalmi hatásokkal járnak; s erre a Bank tetemes forrásokat – közel 11 milliárd eurót 240 projekt során – különít el. Az EBRD aktuális Közlekedésstratégiája (2013c) – amellet, hogy a célja elsősorban az országok közötti regionális integráció, mobilitás és társadalmi kohézió – előnyben kívánja részesíteni a tisztább fenntartható energiát használó közlekedési módokat, ezáltal nettó üvegházgáz-kibocsátáscsökkenést tervez elérni. A magánszektor kiemelt támogatása nem járhat azonban a közösségi közlekedés visszafejlődésével. Továbbá az olyan fenntarthatósági indikátorok mint a beruházás létrejöttével elkerülhető utazás vagy az így megspórolt szén-dioxid-kibocsátás figyelembe vétele elengedhetetlen feltétel kell legyen a finanszírozott projektek elbírálásakor (Bankwatch, 2013b).

Végül, az EBRD **Önkormányzati és Környezeti Infrastruktúra stratégiája** (2012d) vízügyi, szennyvíz- és hulladékkezelési, távhő és más energiahatékonysági, valamint alacsony szénigényű városi közlekedési projektek támogatásával kapcsolódik a fenntartható fejlődés koncepciójához. Az itt elköltött kölcsönösszeg eddig több mint fele (EBRD, 2014b, 8.o.) járult hozzá a klímaváltozás ellen elért eredményekhez.

Az energaintenzitás (ami nem tévesztendő össze az energiahatékonysággal) az egy egységnyi kibocsátásra (GDP) eső energiafogyasztás valutában kifejezett nagysága. Cornillie és Fankhauser (2002) szerint a gazdaságilag és politikailag egyaránt átalakulóban lévő kelet-európai államok nagy többségének egyre csökkenő energaintenzitása a múltbéli erőltetett – nem utolsó sorban különösen szennyező és pazarló – iparosítás miatt még mindig jóval magasabb az OECD országokénál. Ez alól kivételt csak néhány közép-kelet-európai tagállam képez. (A Bank által megalkotott – az intézményrendszerből, a piacösztönzőkből, ill. ezek eredményeiből kalkulált – kompozit Fenntartható Energia Index listázza a Bank országainak az energiahatékonyság, a megújuló energiák és a klímaváltozás területén elért teljesítményét. [EBRD, 2008, 10–13.o.]

A szerzők megmutatták, hogy az intenzitás csökkentése főleg az energiaszektor vállalatainak reformjával (az életbevágóan fontos erőforrások hatékony felhasználásával), valamint az energia valós költségének tarifákba építésével érhető el. Gondot jelent, hogy az alacsony jövedelmű háztartások bevételeinek jelentős része az energiaszámlák kiegyenlítésére fordítódik, ami a tarifaemelés elleni érvként jöhet szóba. Amellett, hogy ez a probléma irányított segélyprogramokkal mérsékelhető, és a fenntarthatatlanul alacsony közműárak következményei (pl. kimaradások) is főleg a legszegényebbeket sújtják, a szükséges emelés halogatása nincs szignifikáns hatással a „megfizethetőségi korlátra” (Fankhauser & Tepic, 2005). Hasonlóképpen érvel az EBRD (2008, 14.o.), miszerint egy fenntartható energiaárnak minden felmerülő költséget tartalmaznia kell.

Mindezt figyelembe véve, az EBRD (2011, 8–18.o.) prioritásként kezeli az energiahatékonyságot célzó beruházások finanszírozását (számtalan ilyen alapot hozott létre), és célja az, hogy a térség országai a kiotói folyamatból rájuk eső kibocsátás-csökkentési előirányzatokat teljesíteni tudják. (2013d, 3–4.o.) A globális klíma-célok támogatására a Bank speciális kezdeményezéseket és több szektort átfogó keretprogramokat emelt be portfóliójába, melyek közül legjelentősebb a 2006-ban indított (és azóta 3 periódust megérvő) Fenntartható Energia Kezdeményezés (Sustainable Energy Initiative – SEI). A SEI kezdeményezés keretében – amely 2013 folyamán 2,4 milliárd eurós kölcsönösszeggel a Bank éves forgalmának már 28%-át tette ki (EBRD, 2014a, 33.o.) – a kérvényezők ipari, ill. önkormányzati energiahatékonyság-projektekre, valamint a megújuló energiaforrások használatát támogató és az erőművek energiahatékonyságát javító munkálatokra, továbbá a szén-dioxid-piac szabályozásait elősegítő beruházásokra kaphatnak kölcsönt (EBRD, Financing Sustainable Energy, 2013) A SEI üzleti modellje hármass felosztású (uo. 9.o.), hiszen a projektek az erre a célra elkülönített donoralapok segítségével nyújtandó finanszírozásához – 2006 óta 756 projekt (pl. energiahatékonyság az orosz fémiparban, fenntartható energia megoldások a boszniai kiskereskedelemben, szélerőműpark Ukrajnában, zöld energia beruházások lengyel kis- és középvállalatoknak pénzügyi közvetítőkön és alapokon keresztül) során már összesen 13 Mrd € értékben – szakpolitikai konzultáció (pl. az intézményrendszer reformjáról és szabályozási lehetőségekről), valamint technikai segítségnyújtás is társul (pl. energia vizsgálatok, piacelemzés, tréningek). A SEI célszámokat állít fel a megújuló energia használata és az energiahatékonyság tekintetében; deklaráltan legnagyobb sikere pedig, hogy a megvalósult projektjei összesen 62 millió tonna éves szén-dioxid-kibocsátás-csökkenést eredményeztek (uo. 5.o.).

A SEI hasonló alapokon nyugvó ikerprogramja a 2014-ben kiteljesülő Fenntartható Erőforrás Kezdeményezés (Sustainable Resource Initiative), amely a hatékonyságot és innovációt – mint a versenyelőny fontos elemeit – helyezi előtérbe az energiafogyasztás, a vízgazdálkodás és egyéb nyersanyagok felhasználása

során. Ennek keretében az újrahasznosítást-újrafelhasználást, ill. az ezeket lehetővé tevő szakpolitikák létrejöttét elősegítő projektek finanszírozása valósulhat meg (EBRD, 2014b, 5.o.). E saját kezdeményezéseken kívül a Bank kifejezetten klímavédelmi célokra életre hívott pénzügyi alapokban is jelentős szerepet vállal (Climate Investment Funds, vagy az EBRD és az EIB közös klímaváltozás elleni kezdeményezéseként indult Multilateral Carbon Credit Fund). Az ilyen multi-donor alapok előfutára volt az ún. Global Environment Facility, amely még szűk pénzügyi keretek között, de már célzottan a klímaváltozás megelőzése érdekében finanszírozott környezetbarát projekteket.

Az irányukban és céljukban pozitív kezdeményezések azonban mit sem érnek, ha a jóváhagyott kölcsön nagy részét még mindig környezetromboló tevékenységhez irányítják. Ezt szem előtt tartva, a Bankfigyelő bírálatai az EBRD környezeti politikája területén az alábbi négy pontban foglalhatók össze. Bővebb és részletesebb elemzésért lásd Bankwatch (2013a).

1. Fosszilis energiahordozókhoz kapcsolódó projekteken való részvétel

A SEI program létrejöttét követően is emelkedett a Bank ez irányú kölcsönkihelezése, a szénhidrogének súlya jelentős maradt. Az energetikára fordított források közel fele a fosszilis energiahordozókra specializálódott projekteken landolt. (Smith, 2012; Bankwatch, 2013a, 2.o.) Ennek egyik oka, hogy a fenntartható fejlődés alá besorolt szén-projektek sokszor csak az energiahatékonyság felturbóztatása okán (pl. erőművek modernizációja) kaphatnak kölcsönt (Bankwatch, 2011a), holott hogyan lehetne egy lignitbánya-rehabilitációt környezetbarátnak tekinteni?

Bár legújabb energiapolitikájában az EBRD már a szénerőművek és -bányászati projektek finanszírozását szigorú feltételekhez kötötte (EBRD, 2014b, 5.o.), azonban a klímacéloknak való teljes megfelelés érdekében az ilyen tevékenységekre fordítandó kölcsönöket a Banknak fokozatosan és teljesen ki kellene vezetnie a portfóliójából. (Más fejlesztési bankok ilyen téren előrehaladottabbak, amennyiben – már az EBRD-nél korábban – kibocsátási standardokat vezettek be, és szigorú feltételeket szabtak a szénprojekteken finanszírozásához [Bankwatch, 2013f, 2.o.].) Az EBRD indoklása alapján, miszerint e környezetileg káros szénhidrogénprojekteken a Bank finanszírozása nélkül is létrejönnének, minden ilyen energiaforrásra irányuló fejlesztés hitelezését be kellene szüntetni – mivel azok így feleslegesen kötik le a Bank forrásait, és mandátumának ellentmondóan konkurenciát támasztanak a kereskedelmi hitelintézeteknek (Smith, 2012, 17.o.).

Ezen kívül, az energiahordozókban bővelkedő országok – amely adottság önmagában is akadály a mélyebb reformintézkedéseknek – intézményrendszere rendre gyengébb és az átláthatóság is konzekvensen alacsonyabb (EBRD, 2012c). Erre példák az EBRD által támogatott kirívó korrupciós ügyekkel megtűzdelt szénipari beruházások (Bankwatch, 2013g). Éppen ezért a banki stratégia szintjén

a bányászati tevékenység szigorúbb ellenőrzésére és egyéb alternatívák figyelembe vételére, projektszinten pedig minél szélesebb társadalmi kör bevonására lenne szükséges. Érdekes megállapítás, miszerint még ha a demokratikus berendezkedés önmagában nem mozgatórugója is a klímaváltozás elleni reformoknak, a nyilvánosság tudatosabbá tétele azonban egyértelműen segíti a klímapolitikai célok könnyebb megvalósítását. (EBRD, 2011, 58–70.o.)

2. Atomenergia-projektek finanszírozása

Bár a közelmúltbeli tragikus kimenetelű japán események miatt az atomenergiára elsősorban nem túl biztonságos energiaforrásként tekintünk, az EBRD mégis – jelenleg az egyetlen fejlesztési bankként – atomerőműveknek is nyújt hiteleket. A Bank a Nukleáris Biztonság program keretében foglalkozik ezzel az energiaforrással: ide főleg az első-generációs reaktorok feljavítása, az élettartamuk végét elért erőművek leszerelése, valamint az atomhulladék biztonságos tárolását előírányzó projektek finanszírozása tartozik. A Bankfigyelő szerint (Bankwatch, 2013h, 3.o.) ez az energiatípus a magas biztonsági kockázat, valamint az ehhez szükséges nyersanyag bányászata, ill. a radioaktív hulladék elhelyezésével járó környezetkárosító hatások miatt egyáltalán nem tekinthető fenntarthatónak, amivel már régóta az EBRD (2008) is teljes mértékben tisztában van. És bár egy atomerőmű működése közben valóban nem bocsát a légkörbe üvegházgázokat, a Banknak a fenti okok miatt új reaktorok installációjához már nem lenne szabad kölcsönt nyújtania. Ennek ellenére az EBRD 2006–2013 közötti ukrainai energia-beruházásainak 44%-át fordította erre a célra (Bankwatch, 2013h, 2.o.), 2004-ben 42 millió dolláros kölcsönt hagyott jóvá pl. az atomerőművek korszerűsítésére és reaktoraik biztonságának javítására, és további 83 millió dolláros hitelnyújtást tervezett reaktorok építési munkálatainak továbbvitelére.

3. „Ál-megújuló” energiaforrások

Az EBRD fenntarthatósági projektjei több okból kifolyólag sem felelnek meg a BH által fenntarthatónak ítélt megújuló energiaforrás-kritériumoknak (Bankwatch 2013a, 20–21.o.), ami azt jelenti, hogy a Bankfigyelő a SEI keretében megvalósuló fenntarthatósági beruházások közel egyharmadát megkérdőjelezi (Hoffman, 2014), hiszen azok sokszor nem megújuló megoldásokat tartalmaznak (pl. atomenergia), vagy megújulók ugyan, ám nem környezetkímélők (pl. óriás-vízenergia). (Hughes [2005] összegzi, hogy az átalakuló országok energiapiacán egy ideig főleg csak a rehabilitált vízenergia jelentették a megújuló energiaforrások egyetlen növekedési potenciálját. Az óriás-vízenergia kritikájáról és azok fenntarthatósági kritériumairól bővebben lásd még Bankwatch [2013d].)

További probléma ráadásul, hogy a kínálati oldal energiahatékonyságának finanszírozása – amelynek jelenleg csak kisebb része jut lakossági és középületeket érintő projektekbe – túlzottan felülreprezentált a megújuló energiaforrások támogatásával szemben. Ez utóbbi megoszlása már önmagában is mind területileg (az EU-tagországok javára), mind pedig al-szektorálisan (szélenergia dominanciája) aránytalan. Ennek diverzifikálására szigorúbb feltételek és kiegyensúlyozottabb megoszlás tudatos elősegítése szükséges. (Bankwatch, 2011b, 7.o.)

Sajnálatos, hogy több rendkívül gyorsan, ám átgondolatlanul megvalósított, ill. rossz helyre és hibásan megtervezett – bár ténylegesen megújulóenergiát népszerűsítő – projekt végül környezetkárosító eredménnyel zárult (Smith, 2002, 26.o.; Bankwatch, 2013h, 6.o.). Ezzel együtt is, a fenntartható módon működő megújuló energiaforrások támogatására irányuló fejlesztéseknek kell képezniük a Bank működésének központi elemét. Ennek kialakítására persze nincs egyféle megoldás: ha a cél kizárólag egy alacsony szénigényű gazdaság megteremtése, akkor az EU Üvegházgáz-kibocsátáskereskedelmi rendszerének kiterjesztése vagy egy „szénadó” bevezetése lehet hatásos (ennek hatástanulmányáról bővebben lásd EBRD [2011, 48–49. o.]); ha azonban a szándék a megújulókat általános elterjesztése, úgy az ezekre kiszabott köztelezettségek (ún. kereskedhető pontokkal kombinált) rendszerének létrehozása a leghatékonyabb megoldás (Hughes, 2005).

4. Átfogó klíma-koncepció hiánya

A Bankfigyelő (Bankwatch, 2007) már régóta hangoztatja a fenntartható fejlődés tágabb keretekben való kezelését, ahol az energiahatékonyság és a szükségletek csökkenése találkozik a szigorú kritériumok alapján kiválasztott megújuló energiaprojektek támogatásával. Bár a SEI sikeresen összefogja a különböző szektorokon belüli fenntartható energiára szánt finanszírozásokat, annak jellege és a Bank vállalásai figyelmen kívül hagyják a klíma-tudomány szerint 2050-ig szükségesnek ítélt totális szénhidrogén-mentesítés szükségességét (Bankwatch, 2011b, 1.o.; 2013d). A Banknak még mindig nincsenek az *egész szervezetre érvényes (szektorokon átívelő)* klíma-célszámok, amit mielőbb orvosolni kell (Bankwatch, 2013e), hiszen szimplán kibocsátásnövekedés-mentes projekt támogatása már nem elégséges feladat – a megfelelő szén-dioxid-mentesítéséhez nettó csökkenésre lenne szükség. Ezért a projektek elbírálásakor nem elsősorban a hitelösszeg volumenét, esetleg a megtakarított energia és költség mértékét, hanem a ténylegesen „megtárolt” szén-dioxid-kibocsátást kellene mérni, és előtérbe helyezni (Bankwatch, 2013d, 2.o.). Továbbá, egyértelműen ki kell zárni a SEI energiahatékonysági portfóliójából olyan kétséges (főleg erőmű és közlekedési) projekteket, amelyek üvegházgáz-növekedést eredményeznek. Az EBRD üvegházgáz-értékelésének átfogó bírálatához bővebben lásd még Bankwatch (2012c).

Végül, bár az EBRD alapfeladata a magánszektor megerősítése, mégsem kívánatos, hogy a Bank csupán a hitelezésre fókuszáljon, hiszen éppúgy mandátumához tartozik a megfelelő piaci feltételek kialakítása, ami leghatásosabban az energia-termelők és a végfelhasználók együttes energiahatékonyságának támogatásában, valamint a szabályozási környezet és jogi háttér kidolgozásában nyilvánulhat meg (Smith, 2012); (Bankwatch, 2013a, 8–10.o.). Természetesen egy rendszer csak annyiban lehet fenntartható, amennyiben a társadalom többsége elfogadja annak alapelveit. Ezt szem előtt tartva, a legújabb hatékony technológiákhoz (okos mérőkészülékek, napenergia, LED-világítás) szükséges beruházások valósulhatnak meg a kis és közepes önkormányzatok számára is a 2011-től elérhető EBRD Green Energy Special Fund keretében. Ezt kiegészítendő, fenntartható energia pénzügyi alapok (Sustainable Energy Financing Facilities) állnak rendelkezésre a kisebb piac szereplők számára, azzal a céllal, hogy csökkentsék azok energiafogyasztását (EBRD, 2014a, 33–34.o.)

Mint nemzetközi fejlesztési források felett rendelkező intézmény, az EBRD-nek kötelessége mandátumának megfelelően eljárni, és transzparens módon elszámolni a pénzekkel. Azonban bármennyire próbál is a Bank teljes mértékben megfelelni az átláthatóság és a kooperáció követelményeinek (minden projekt megvalósítása kizárólag a helyi közösségek javára, és a társadalmi szervezetek együttdöntése mellett jöhet létre), számos olyan ügy vált ismertté, ahol ezek a feltételek nem teljesültek, ráadásul egyáltalán nem bizonyítható, hogy a privát szektor támogatása önmagában az emberek javára válik, azaz társadalmi-környezeti hasznot hoz (Hoffman, 2014).

Összefoglalás

Az EBRD intézményi lehetőségeinek és környezetpolitikájának bemutatása, valamint ez irányú tevékenységét ért bírálatának felvázolása ismeretében megérthető, hogy melyek azok a problémás pontok, amelyek miatt a Bank nem képes maradéktalanul eleget tenni mandátumában tett vállalásainak. Sajnálatos módon – ahogy ezt az EBRD (2008) is elismerte – az energiapiaci körülmények (elsősorban a jogi szabályozás hiányosságai, alacsony energiahatékonyság mint a poszt-kommunista ipar öröksége, valamint a túlburjánzó korrupció) gyenge kiindulópontot kínáltak az egyidejűleg fenntartható, megfizethető és biztonságos energiára épülő rendszer megerősödéséhez. A Bank működési területéhez többnyire olyan országok tartoznak, amelyek bőségesen ellátottak fosszilis energiahordozókban (főleg Oroszország, de a kaukázusi és közép-ázsiai államok is), ezáltal kormányaiknak kisebb az érdekeltségük az alternatív források elterjesztésében.

További kihívást jelent, hogy pl. a nyugat-Balkánon az energiatermelés nagy része még mindig a szénalapú tüzelésre van berendezkedve. Az Bank ezért is fordít különös figyelmet erre régióra, ahol számos további energiahatékonysági

programot (úgy mint Regional Energy Efficiency Programme for the Western Balkans) és pénzügyi eszközöket (pl. Western Balkans Sustainable Energy Financing Facility) hívott életre. Mégis, elemzésében a Bankfigyelő (**Bacheva, Gallop, & Lesoska, 2010**) bírálja az EBRD és az EIB szénerőműveket támogató tevékenységét, és felhívja a figyelmet, hogy e régióban az erősen hiányos jogi szabályozás *aktív* kialakításával lehetne leginkább elterjeszteni a megújuló energia használatát. A nemzetközi pénzügyi intézmények 32-szer több kölcsönt folyósítottak fosszilis energiahordozó-projekteknek, mint – az óriási, környezetromboló vízerőműveket nem számítva – a megújuló energiát alkalmazó fejlesztéseknek; ráadásul a tervezett új elektromos-hálózat kapacitások 43,5%-a még mindig szén vagy lignittüzeléssel számol (Hoffman, 2013, 11–12.o.). Akármennyire is nehéz feladatnak tűnik, a szigorúbb törvényi szabályozás és hatékonyabb intézményi reformok megkövetelése a térség országaitól segítené az európai uniós politikák esetleges későbbi adaptációját is.

Az utóbbi években jelentősen változott a Bank álláspontja, miszerint a szervezet most már csak ott finanszíroz szénhidrogén alapú projekteket, ahol erre nincs más alternatíva, ill. ahol a beruházás nagy energiaerőforrás-hatékonyságnövelést eredményez. Igaz azonban, hogy a Bank különböző stratégiáiban nem keresi annak lehetőségét, hogyan lehetne kitörni ebből az ördögi körből (Bankwatch, 2012a). Lehetséges magyarázatnak tűnik, hogy az EBRD arculatához kötődik óriásprojektek felkarolása és grandiózus eredményeik publikálása. Ez a recept azonban nem működik a megújuló energia esetében, amelyek jellegükből adódóan mindig is kisebbek és kevésbé látványosak lesznek mint az olaj- és gázberuházások (Lee, 2005). Ezt megértve és figyelembe véve kell a Banknak a jövőben saját stratégiáját átalakítania.

Az előző ponthoz tartozik az energiabiztonság, amely – bár a túlzott használat mára sokértelművé formálta e szót – politikailag szenzitív kérdéssé vált, és a hozzá kapcsolódó energiafüggőséggel együtt életbevágó biztonságpolitikai témakörre nőtte ki magát (**Hildyard, Lohmann, & Sexton, 2012**). Mivel a régióban sok ország egyidejűleg nagyon kevés energiaforrástól függ, az áramkimaradástól való félelmében többen is inkább a hazai (szennyezőbb) szén- vagy lignit-tüzelésű erőművet részesítik előnyben az importálható (tisztább) megoldások helyett (EBRD, 2008).

Végezetül, az energiaátállást jelentősen hátráltató tényező, hogy a társadalom mentalitásának és hozzáállásának formálása lassabban megy végbe mint az új technológiák meghonosítása (EBRD, **2011, 58–70.o.**). Ezzel együtt az alternatív energiák elterjedésében – az újdonságtól való idegenkedésen kívül – a technikai-infrastrukturális feltételek (pl. tárolókapacitások és okos hálózatok kiépítése a szeszélyesen változó kínálat kiegyenlítésére) sem mindig adottak. Ezen felül a legtöbb ország adminisztrációja sincs felkészülve ilyen nagymérvű váltásra, a keretszabályozás pedig hiányos de legalábbis gyerekcipőben jár (Uo. **8–18.o.**). Ez Egyesült Királyság háztartásain végzett kutatásai alapján Akcura (2013) megmutatta, hogy a megújuló

energiaforrásokat önkéntes alapon finanszírozó modellek aligha képesek megfelelő támogatást nyújtani azok fenntartásához, tehát a pénzügyileg életképes megoldás egyértelműen egy központilag irányított támogatási kötelezettség lehet.

Valószínűleg a megoldásra váró intézményi kihívások (EBRD, 2012d) is közrejátszanak abban, hogy a – többi szektorhoz képest – eddig kevesebb finanszírozási összeg jutott az önkormányzati és lakossági projekteknek. Ezen a téren szigorú követelmények teljesítése esetén nyújtott szubvenciók kívánatosak, amelyek apró részegységekben ugyan, de összességében hatékonyabban járulnak hozzá egy alacsony szén-igényű gazdaság megteremtéséhez, mint a kínálatalapú energiahatékonyság egyoldalú erőltetése. Épp ezért fontos, hogy ez utóbbi relevanciája mellett az energia iránti növekvő kereslet kezelése is prioritásként szerepeljen (ahelyett, hogy folyamatosan ehhez igazítsák a kínálatot). Mindenesetre, az IEA (2013, 11.o.) jelentése szerint a fosszilis energiahordozókhoz tartozó központi szubvenciók részleges kivezetése – a fogyasztás visszafogásán keresztül – jelentős szén-dioxid-kibocsátás-csökkenéssel járna. Mindezek elősegítéséhez egyrészt tréningre és szakpolitikai tanácsadásra, másrészt keresleti oldali figyelemfelhívásra van szükség, amelyeket azonban a Bank új Energiastratégiájában (2013d, 19.o.) már kiemelt feladatként kezel.

Az EBRD környezeti fenntarthatóság mandátumában szereplő vállalások (ti. az energiahatékonyság és a tiszta energia népszerűsítése), ill. a Bank által finanszírozott a fentieknek látszólag ellentmondó óriásberuházások ambivalens kapcsolatban állnak a klímatudomány jelenlegi állításával. A Nemzetközi Energia Ügynökség (IEA, 2013) jelentése szerint még az évtized végéig be kell szüntetni az üvegházhatású gázok légkörbe engedését annak érdekében, hogy a hőmérséklet-növekedés 2 Celsius fok alatt ingadozzon. Ehhez az ismert fosszilis energiahordozó-készletek 80%-ának a föld alatt kell maradnia (Bankwatch, 2013e, 1.o.). A mostani elhibázott energiaberuházások azonban még hosszú évtizedekre meghatározzák a jelenlegi kibocsátás szintjét, így oly mértékben „fagyasztják be” az elavult és környezetkárosító technológiát, hogy a mérséklésre vajmi kevés esély mutatkozik (Smith, 2012). A klíma-stabilizációs tevékenységek a világ éves GDP-jének csupán kb. 1%-át teszik ki, ám ennek elmulasztása esetén a kármentési feladatok ennek akár 5–20%-át is felemészthetik (Bankwatch, 2013a, 14.o.). Éppen ezért szükséges már most a változtatás, hogy legalább a lehetőség megmaradjon kordában tartani az éghajlatban végbemenő, roppant aggasztó folyamatot.

Irodalom

- Akcura, E. (2013). *Mandatory versus voluntary payment for green electricity*, EBRD Working Paper No. 161, 2013. október, Letöltve az EBRD weboldalról <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/>
- Artige, L., & Nicolini, R. (2012). *An empirical investigation of the EBRD's lending policy (1991–2003)*. Letöltve az SSRN weboldalról <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm>

- Bacheva, F., Gallop, P., & Lesoska, A. C. (2010. július 1.). *Can the international financial institutions do more to support new renewables and energy efficiency in south-east Europe?* Letöltve a CEE Bankwatch Network weboldalról <http://bankwatch.org/publications/>
- Blahó András. (2004). Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD). In Uő (Szerk.), *Világgazdaságtan. Globális fejlődés, gazdaságdiplomácia.* (207–209.o.). Aula, BP.
- CEE Bankwatch Network. (2013g – 2013. december 9.). *Coal and Corruption – the case of the European Bank for Reconstruction and Development.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network – & National Ecological Center of Ukraine (NECU). (2013h – 2013. december 20.). *Missing Sustainability. Study on EBRD controversial energy lending in Ukraine.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications>
- CEE Bankwatch Network. (2012a – 2012. június 23.). *Comments and recommendations on the EBRD Draft Mining Strategy.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2012c – 2012. július 6.). *Comments on EBRD Methodology for Assessment of Greenhouse Gas Emissions.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2013b – 2013. május 30.). *Comments on the draft EBRD Transport Strategy.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2013a – 2013. január 15.). *Comments on the EBRD's 2006 Energy Operations Policy and recommendations for the forthcoming Energy Strategy.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2012d – 2012. február 14.). *Input on EBRD country level transition indicators.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2013f – 2013. július 24.). *New draft energy (read oil, gas & coal) strategy at the EBRD.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2013c – 2013. május 10.). *Revision of the EBRD's Environmental and Social Policy.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2007 – 2007. május 19.). *Report on the EBRD's progress towards its renewable energy and energy efficiency target.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2013e – 2013. szeptember 24.). *Summary of Bankwatch's comments on EBRD's draft energy strategy.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2013d – 2013. május 10.). *Sustainability criteria for small and large hydropower plants.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2011a – 2011. október 3.). *The EBRD and coal. Dirty business unnoticed.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>
- CEE Bankwatch Network. (2011b – 2011. december 1.). *Ten ways to improve the EBRD's Sustainable Energy Initiative.* Letöltve <http://bankwatch.org/publications/>

- Center for International Environmental Law. (n.d.). *The European Bank for Reconstruction and Development: An Environmental Progress Report*. Letöltve <http://www.ciel.org/Publications/>
- Cornillie, J., & Fankhauser, S. (2002). *The energy intensity of transition countries*. EBRD Working Paper No. 72, 2002. június. Letöltve az EBRD weboldalról <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/>
- Doorly, D., McKee, M., Prasek, D., Ross, J., Siddy, D., & Treloar, N. (2012. május 19.). *20 Years of Investing in the Green Economy*. Letöltve az EBRD weboldalról http://www.ebrd.com/pages/research/publications/special/green_economy.shtml
- EBRD. (2014a). *Annual Report 2013*. London. EBRD
- EBRD. (2013d). *Energy Sector Strategy*. London. EBRD
- EBRD. (2014d). *Environmental and Social Policy*, London. EBRD
- EBRD. (2013. május 2.). *Financing Sustainable Energy: EBRD Action and Results*. Letöltve <http://www.ebrd.com/pages/research/publications/brochures/>
- EBRD – Grantham Research Institute. (2011. április 6.). *Special Report on Climate Change: The Low Carbon Transition*. Letöltve <http://www.ebrd.com/pages/research/publications/special/>
- EBRD. (2012c). *Mining Operations Policy*, London. EBRD
- EBRD. (2012d). *Municipal and Environmental Infrastructure Sector Strategy*, London. EBRD
- EBRD. (2008. május). *Securing sustainable energy in transition economies*. Letöltve <http://www.ebrd.com/pages/research/publications/brochures/>
- EBRD. (2012a). *Sustainability Report 2011*. London. EBRD
- EBRD. (2013a). *Sustainability Report 2012*. London. EBRD
- EBRD. (2014b). *Sustainability Report 2013*. London. EBRD
- EBRD. (2012b). *Transition Report 2012 – Integration Across Borders*. London. EBRD
- EBRD. (2013b). *Transition Report 2013 – Stuck in Transition?* London. EBRD
- EBRD. (2013c). *Transport Sector Strategy*. London. EBRD
Európai Bizottság (2012) *Sustainable growth – for a resource efficient, greener and more competitive economy*, Letöltve az EB honlapjáról: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/sustainable-growth/index_en.htm
- Fankhauser, S., & Lavric, L. (2003). *The investment climate for climate investment: Joint Implementation in transition countries*. EBRD Working Paper No. 77, 2003. január. Letöltve az EBRD weboldalról <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/>
- Fankhauser, S., & Tepic, S. (2005). *Can poor consumers pay for energy and water? An affordability analysis for transition countries*. EBRD Working paper No. 92, 2005. augusztus, Letöltve az EBRD weboldaláról <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/>

- Hildyard, N., Lohmann, L., & Sexton S. (2012). *Energy Security For Whom? For What? The Corner House*, 2012. február 16. Letöltve a Bankwatch weboldaláról <http://bankwatch.org/publications/>
- Hoffman, D. (ed.). (2011). *Are we nearly there yet? Dilemmas of transition after 20 years of EBRD's operations*. CEE Bankwatch Network, 2011. május 20. Letöltve a Bankwatch weboldaláról <http://bankwatch.org/publications/>
- Hoffman, D. (ed.). (2013 – 2013. június 25.). *Invest in Haste, Repent at Leisure. Are IFIs behaving as if EU accession criteria and extreme energy losses do not exist in South East Europe*. CEE Bankwatch Network. Letöltve a CEE Bankwatch Network weboldalról <http://bankwatch.org/publications/invest-haste-repent-leisure>
- Hoffman D. (ed.). (2014 – 2014. május 14.). *Stuck in the Market? 25 years since the fall of the Berlin Wall: what now for the EBRD?* CEE Bankwatch Network. Letöltve a CEE Bankwatch Network weboldalról <http://bankwatch.org/publications/>
- Hughes, G. (2005). *Prospects for the Electricity and Coal Sectors in Transition Countries, Department of Economics*. Letöltve az EBRD weboldalról <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/>
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2013). Climate Change 2013: The Physical Science Basis*. Letöltve <http://www.ipcc.ch/report/>
- International Energy Agency (IEA). (2013). *Redrawing the Energy-Climate Map*. Letöltve <http://www.iea.org/publications/>
- International Renewable Energy Agency (IRENA). (2013). *Renewable Power Generation Costs in 2012- An Overview*. Letöltve <http://costing.irena.org/media/>
- Lee, J. (2005). *Regional: The Oil and Gas Sector in Transition: Challenges and the role of the EBRD – Energy Operations Policy*. Centre for Global Energy Studies. Letöltve az EBRD weboldalról <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/>
- Renewable Energy Policy Network for the 21st Century (REN21). (2014). Renewables 2014 Global Status Report*. Letöltve <http://www.ren21.net/>
- Smith, R. (ed.). (2012 – 2012. május 17.). *Tug of War: Fossil fuels versus green energy at the EBRD*, Letöltve a CEE Bankwatch Network weboldalról <http://bankwatch.org/publications/>